

предпосылки исследования имиджа личности / А. А. Калужный // Вестник Государственного университета управления. Серия Социология и управление персоналом. - № 3 (14). – М., ГУУ, 2005. - С. 71-81.

1. *Квиллиам С.* Тайный язык жеста и взгляда / С. Квиллиам. – М.: Ниола-Пресс, 1998.

2. *Кулакова Т.Б.* Коммуникативный имидж как основа профессиональной деятельности будущего педагога / Т.Б. Кулакова // Наука і Освіта. – 2010. – № 2. – С. 98-102.

3. *Люшер М.* Сигналы личности: Ролевые игры и их мотивы / М. Люшер. – Воронеж: НПО МОДЭК, 1995;

4. *Максимова Г.П.* Коммуникативная культура преподавателя и ее развитие в профессиональной деятельности: дис. ... канд. пед. наук / Г.П. Максимова. – Ростов н/Д, 2000. – 179 с.

5. *Трофимова Г.С.* Структура педагогической коммуникативной компетенции (методологический аспект): монография / Г.С. Трофимова. – [2-е изд.]. – Ижевск: Купол, 2000. – 90 с.

Подано до редакції 03.04.13

УДК 378.371+12.6

Г. К. Бриль, Т. В. Бесарабова

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ПОЧАТКОВОЇ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються питання впровадження педагогічної технології співробітництва в умовах початкової сільської школи.

Ключові слова: педагогічна технологія, технологія співробітництва, початкова сільська школа.

Актуальність дослідження визначається тим, що сільська початкова школа – особливий феномен як у педагогічній теорії, так і в реальній практиці. Це географічне й соціальне поняття, воно відіграє значну роль у функціонуванні цих навчальних закладів. І якщо перший із них характеризується виключно місцем розташування школи, то другий залежить від значної кількості чинників: стану соціально-економічного розвитку конкретного регіону, загального духовно-морального рівня населення села чи селища, природного й предметного середовища, особливих умов функціонування навчально-виховного закладу. Усі ці чинники взаємозалежні й комплексно впливають на розвиток інституту сільської школи, на процес розв'язання її сучасних психолого-педагогічних проблем.

Уніфікована система навчання, яка довгі роки панувала як у великих міських школах так і в малокомплектних сільських, призвела до нівелювання особистості, до породження так званого "середнього" учня. За таких умов неефективно реалізувався один із важливих принципів навчання – врахування індивідуальних і вікових особливостей учнів (їх здібностей, нахилів, інтересів, прагнень тощо). Як наслідок – криза розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості. Саме тому, основним змістом діяльності сучасної загальноосвітньої школи є застосування особистісно-орієнтованих педагогічних технологій, в основі яких лежить глибоке і всебічне вивчення особистості дитини.

Зважаючи на актуальність даної теми, **об'єктом дослідження** ми обрали навчально-виховний процес в початковій сільській школі.

Предмет дослідження – впровадження в роботу початкової сільської школи педагогічної технології співробітництва.

Мета дослідження – проаналізувати особливості застосування педагогічної технології співробітництва в умовах початкової сільської школи

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність праці вчителя й учнів у будь-якій школі визначається взаємодією багатьох зовнішніх і внутрішніх умов організації навчально-виховного процесу. Проблеми сільської школи досліджували такі вчені, педагоги, як О.Я. Савченко, Г.В. Суворова, В.П. Стрекозін, М.П. Мельников, В.В. Мелешко, Н.І. Присяжнюк, А.М. Пишкало, Г.Б. Тришнавська, Т.І. Шамова та інші [8], [9].

Учені зауважують, що здебільшого в сільських школярів на недостатньому рівні відбувається засвоєння навчального матеріалу, передбаченого шкільними програмами. Це відбувається у зв'язку з економічними, демографічними, інформаційними факторами, особливостями навчально-виховного процесу, нестандартними умовами роботи, своєрідністю структури й режимів навчання тощо. Все це неоднозначно відбивається на діяльності сільського педагога, вимагає від нього застосування гнучкої методики організації навчально-виховного процесу – питання, яке вчителі не завжди можуть вирішити самостійно. Не треба забувати і про такий негативний чинник, як значна відмежованість педагогічних колективів сільської школи від новітніх здобутків педагогічної та психологічної наук. Означені причини вимагають розробки та використання нових технологій навчання в сільській школі та відповідної підготовки кадрів для роботи в ній.

Технологізація навчально-виховного процесу (неухильне дотримання змісту і послідовності етапів впровадження нововведень) – суттєва ознака сучасних інноваційних процесів у сфері навчання і виховання.

Історично поняття "технологія" (грец. techne – ми-

стество, майстерність і logos – слово, вчення) у значенні науки про майстерність виникло у зв'язку з технічним прогресом [2]. Найперше своє значення воно отримало у виробничій діяльності, де технологія тлумачиться як сукупність знань про способи і засоби оброблення матеріалів, мистецтво володіння процесом. До основних ознак технології належить стандартизація, уніфікація процесу, можливість його ефективного та економічного відтворення відповідно до заданих умов. Технологічний процес завжди передбачає чітку послідовність операцій з використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментів) за певних умов [6].

Стрижневим в будь-якій технології вважається детальне визначення кінцевого результату і точне його досягнення. А передумовами застосування поняття "технологія" щодо процесів у виробничій чи соціальній сферах є їх запрограмованість, окресленість кінцевих властивостей передбачуваного продукту, засобів його створення, цілеспрямоване моделювання умов їх здійснення, а також реальне функціонування цих процесів.

Науково-технічний прогрес зумовив технологізацію не лише матеріального виробництва, а й інтенсивно проник у сферу культури, гуманітарного знання. Усі технології поділяють на два види: промислові й соціальні. Оскільки педагогічні технології належать до соціальних, то розглянемо їх більш докладно.

Для соціальних технологій вихідним і кінцевим результатом є людина, а основним параметром змін – одна чи кілька її властивостей. Соціальні технології більш гнучкі порівняно з промисловими. Проте неухильне дотримання послідовності навіть найрезультативніших процесів у соціальній сфері ще не гарантує досягнення необхідної ефективності. Адже людина є надто складною системою, на неї впливає багато зовнішніх чинників різної сили і спрямованості, тому заздалегідь передбачити ефект конкретного впливу на неї неможливо. Специфіка соціальних технологій полягає в можливості пристосування їх до будь-яких умов, оскільки вони здатні скоригувати недоліки процесів і методик технологічного процесу. Однак ці технології досить складні за організацією і здійсненням. На цій основі ґрунтуються твердження про них як технології вищого рівня організації.

Термін "педагогічна технологія" з'явився в освіті порівняно недавно. Стосовно навчального процесу, його було вжито в 1886 р. англійцем Джеймсом Саллі (1842-1923). Однак дискусія з приводу того, чи існує в природі педагогічна технологія як певний інструмент навчання й виховання, яким може оволодіти кожен педагог, триває дотепер. У ній окреслилося дві принципові позиції [3].

Прибічники однієї переконані, що виховання й навчання є творчими процесами, інтуїтивним осягненням світу іншої людини і відповідним впливом на цей світ.

Їх опоненти доводять, що педагогічний процес має інструментальний характер. Його мета полягає у вихованні особистості із заздалегідь заданими властивостями.

Наприклад, російський учений Борис Лихачов (1929-1998) розглядає педагогічну технологію як сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і поєднання форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів; організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу. Російський педагог-новатор І. Волков тлумачить її як опис системи дій учителя та учнів, які слід виконувати для оптимальної реалізації навчального процесу. Педагог-дослідник П. Москаленко [3] вважає цей феномен послідовним (системно представленим) рядом вказівок, діяльностей і операцій моделювання, реалізації діагностики ефективності, корекції процесу навчання або виховання. В. Беспалько визначає педагогічну технологію як проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці, як змістову техніку реалізації навчально-виховного процесу.

Отже, підсумовуючи все сказане можна зробити такий висновок, що педагогічна технологія відображає тактику реалізації освітніх технологій у навчально-виховному процесі за наявності певних умов; вона акумулює і виражає загальні ознаки та закономірності навчально-виховного процесу незалежно від конкретного навчального предмета. Кожна конкретна педагогічна технологія відображає модель навчально-виховного та управлінського процесів у навчальному закладі, об'єднує в собі їх зміст, форми і засоби. Вона може охоплювати й спеціалізовані технології, що застосовуються в інших галузях науки і практики – електронні, нові інформаційні технології, промислові, поліграфічні, валеологічні (здоров'язбережувальні) тощо.

Складність, багатогранність педагогічної діяльності є чинником, що відкриває простір для багатьох педагогічних технологій, динаміка продукування яких постійно зростає. Широкий спектр, багатоваріантність педагогічних технологій зумовлюють різноманітність та розгалуженість їх класифікацій та структурування. Відповідно до тематики нашого дослідження зупинимось на одному аспекті класифікації педагогічних технологій: за ставленням до дитини педагогічні технології поділяються на:

- авторитарні (засновані на чіткій надмірній регламентації);
- дидактоцентристські (центровані на навчанні);
- особистісно-орієнтовані (гуманно-особистісні, технології співробітництва, технології вільного виховання).

Відтак, найбільш актуальною, відповідною вимогам сучасного суспільства та системи освіти є особистісно-орієнтована педагогічна технологія, або технологія співробітництва.

Педагогічна технологія співробітництва – напрям у вітчизняній педагогіці 2-ої половини ХХ ст. – це система методів і прийомів виховання та навчання на принципах гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості. Серед авторів: Ш. А. Амонашвілі, І. П. Волков, І. П. Іванов, Є. М. Ільїн, В. А. Караковський, С. М. Лисенкова, Л. А. і Б. П. Нікітіни, В. Ф. Шаталов, М. П. Щетинін та ін. Всі автори мали великий практичний досвід

роботи в школі (понад 25 років) і розробили оригінальні концепції навчання й виховання [1], [4], [5], [7], [11].

Основні положення:

- ставлення до навчання як до творчої взаємодії вчителя й учня;
- навчання без примусу;
- ідея важкої мети (перед учнем ставиться якомога складніше завдання і вселяється впевненість у її подоланні);
- ідея великих блоків (об'єднання декількох тем навчального матеріалу, уроків в окремі блоки);
- використання опор (опорні сигнали за системами Шаталова, схеми за Лисенковою, опорні деталі за Ільїним та ін.);
- самоаналіз (індивідуальне й колективне підведення підсумків діяльності учнів);
- вільний вибір (використання вчителем за своїм розсудом навчального часу з метою найкращого засвоєння навчального матеріалу);
- інтелектуальний фон класу (постановка значущих життєвих цілей і одержання учнями більш широких порівняно з навчальною програмою знань);
- колективна творча виховна діяльність (колективна методика);
- творче самоврядування учнів,
- особистісний підхід вчителя до виховання,
- співробітництво в колективі вчителів,
- співробітництво вчительського колективу з батьками.

Ряд положень педагогіки співробітництва спростовував традиційні положення системи навчання й виховання, тому ця теорія й до сьогодні викликає полеміку. Проте, педагогіка співробітництва дала імпульс творчій діяльності багатьох педагогів, ініціювала діяльність авторських шкіл. Вона виробила такі прийоми, при яких кожен учень відчуває себе особистістю, відчуває увагу вчителя особисто до нього. Зокрема, це проявляється в тому, що ніхто не образить дитину підозрою в нездатності до навчання, усі діти морально захищені у своєму класі, у своїй школі.

На основі проаналізованих теоретичних даних та авторських методик з використанням педагогічної технології співробітництва (Ш. А. Амонашвілі, І. П. Волков, І. П. Иванов, Є. М. Ільїн, В. А. Караковський, С. М. Лисенкова, Л. А. і Б. П. Нікітіни, В. Ф. Шаталов, М. П. Щетинін) ми розробили експериментальну методику застосування педагогічної технології співробітництва в умовах початкової сільської школи.

Насамперед зазначимо, що учні отримали більшу свободу, порівняно зі звичайною класно-урочною системою:

- оцінюється час активної роботи учнів на уроці (відповідь на запитання), час самостійної роботи учня на уроці;
- ефективність роботи кожного учня, тобто кількісне вираження результатів його праці – скільки са-

мостійних робіт учень виконав, скільки разів відповідав усно і яка якість цієї роботи;

- психологічний клімат уроку, зокрема, відсутність зауважень учневі з боку вчителя;
- індивідуальна допомога учням, які цього потребують від вчителя та інших учнів.

Дітей привчали працювати в парах, в малих групах (3-5 дітей). Учням була дана свобода у виборі способу роботи над завданням та її тривалості. При цьому враховувались особистісні вподобання дітей, психологічний клімат в дитячому колективі, оскільки клас – це живий організм, у ньому виникають симпатії та антипатії, робочі групи і пари створюються і розпадаються, підкоряючись внутрішньому розвитку класного організму, а не бажанню вчителя.

Проводились інтегровані уроки з математики і малювання, безпеки життєдіяльності та правопису тощо. По завершенні розгляду теми діти за допомогою вчителя обговорювали власні досягнення й пропонували оцінку за результатом праці.

У ході експериментальної роботи застосовувались дидактичні вправи:

1. "Дивуй!". Формула – вчитель пояснює матеріал під таким кутом зору, за якого буденне стає дивовижним.
2. "Відкладена відгадка". Формула – на початку уроку вчитель пропонує загадку (дивовижний факт) відгадка якої – в новому навчальному матеріалі.
3. "Лови помилку!". Формула – пояснюючи матеріал, учитель навмисне припускається помилок, а учні повинні її знайти.

Широко використовувались такі прийоми управління класом, як:

1. "Демонстрація професійного рівня". Формула – вчитель наводить свій приклад виконання творчого чи складного завдання.
2. "Вихід за межі". Формула – вчитель виходить за межі підручника.
3. "Введіть роль". Формула – учень бере участь в управлінні навчанням, виконуючи певну роль. Як тільки в нього з'являється сумнів щодо певної теорії, гіпотези, набору фактів, він піднімає руку і говорить: "Я не вірю! Доведіть, що...". Такий прийом допомагає учням краще засвоїти тему.
4. "Резюме". Формула – учні письмово відповідають на серію питань, відображаючи своє ставлення до уроку, предмета, вчителя...

Підсумовуючи сказане зазначимо, що за таких умов учні із захопленням готувалися до уроків, були більш уважними, вчилися критично й неупереджено оцінювати власні дії і знання, а також знання і дії довоклиць. Також учні привчалися самостійно розподіляти навчальний час й планувати власні дії, проте, в силу вікових особливостей це викликало деякі труднощі в молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Караковский В. А.* Воспитание эффективно, если оно системно / Караковский В. А. // Воспитательная Система. – 2005.
2. *Лозова В. І.* Лекції з педагогіки вищої школи : [навч. посібн.] / В. І. Лозова. – Харків: "ОВС", 2010. – 480 с.
3. *Лозова В.І.* Педагогіка. Розділ "Дидактика" / Лозова В.І., Москаленко П.Г., Троцько Г.В. – К.: ІСДОУ, 1993. - 140 с.
4. *Лысенкова С. Н.* Я читаю. Я считаю. Я пишу: Как учить маленьких / С. Н. Лысенкова. – 2001. – 96 с.
5. *Лысенкова С. Н.* Методом опережающего обучения : книга для учителя : из опыта работы / С. Н. Лысенкова. — М. : Просвещение, 1988. – 192 с. — (Творческая лаборатория учителя).
6. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: [Навч. посіб.] / О.М. Пехота та ін. / За ред. І.А. Зязюна, О.М. Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 240 с.
7. *Присяжнюк Н.І.* Особливості використання наочних посібників у малокомплектній школі / Н.І. Присяжнюк // Поч. шк. – 1992. – №7 – 10.
8. *Савченко О.Я.* Структурування навчальних програм для проведення однотемних та інтегрованих уроків / Савченко О.Я., Присяжнюк Н.І., Мельниченко П.Д. // Поч. шк. – 1993. – №10. – С.33 – 40.
9. *Савченко О.Я.* Інваріантна компонента у підготовці вчителя початкових класів. Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції: 1–2 квітня 2004 р./ Укл. Л.Л. Макаренко, М.С. Севастюк, О.П. Симоненко. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – С. 3 – 7.
10. *Савченко О.Я.* Підготовка вчителя в контексті інноваційної шкільної освіти. // Школа першого ступеня: теорія і практика: Збірник наукових праць Переяслав – Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Переяслав – Хмельницький. – 2004. – Вип. 10 С. 109 – 117.
11. *Шаталов В. Ф.* Педагогическая проза [Текст] / В. Ф. Шаталов . — Архангельск : Сев.-Зап. кн. изд-во, 1990. — 384 с.

Подано до редакції 28.01.13